

Käsitellessään raamatuntulkintojen suhdetta antisemitismiin Heimola avaa muita lukuja enemmän myös tekstien syntykontekstia ja varhaiskristillisten yhteisöjen kipeää suhdetta juutalaisuuteen osoittaen myös eroja Raamatun eri kirjojen välillä. Luvussa Heimola esittelee paitsi antisemitismin juuria Raamatussa myös sionistista raamatuntulkintaa ja toisaalta palestiinalaisen vapautuksen teologian vastausta siihen.

Toiseksi viimeisessä luvussa Heimola käsittelee Yhdysvalloissa vaikuttavia valkoista ylivaltaa korostavia liikkeitä – kuten Aryan Nation ja Ku Klux Klan – ja niiden raamatuntulkintaa, jolle keskeistä on valkoisen rodun ylivoimaisuus luomisesta lähtien ja sen rooli Jumalan valittuna kansana. Toinen esimerkki yhdysvaltalaisen uskonnollisten liikkeiden suhtautumisesta rotuun on Jehovan todistajien korostus eri ihmisryhmien välisestä harmoniasta ja tasa-arvosta yhtenä merkinä Jumalan tuhatvuotisesta valtakunnasta. Tässä maailmassa toistuva rasismi on merkki synnistä ja langenneisuudesta, joka tulevas-
sa ajassa korjataan.

Suomalaisesta kontekstista Heimola on valinnut esimerkeiksi venäläisiin kohdistuvan vihan, jota perusteltiin Raamatulla vielä toisen maailmansodan aikaan ja saamelaisten kolonisaation, jossa erityisesti Raamatun varoitus epäjumalien palvonnasta oli merkittävässä roolissa. Suomen kontekstiin suoraan liittyvät esimerkit on yhdistetty samaan lukuun, mikä osaltaan kertoo siitä, kuinka vähäistä aiheeseen liittyvä suomalainen tutkimus on.

Johdantoluvun rasismien määritelmästä käytävä keskustelu jää valitettavasti ohueksi. Heimola liikkuu epämääräisissä vesissä

puhuessaan vähemmistöjen ennakkoluuloista valtaväestöä kohtaan rasismina. Tällaisessa lähestymistavassa sivuutetaan sitä problematiikkaa, jota keskusteluun niin sanotusta käänteisestä rasismista liittyy ja ohitetaan rasismien määritelmään keskeisesti liittyvä valta-asetelmien analyysi. Ajatus, jonka mukaan satunnaiset valtaväestöön kohdistuvat ennakkoluulot olisivat rinnastettavissa vähemmistöihin kohdistuvan systemaattisen ja rakenteellisen rasismien kanssa, ohittaa historiallisen kontekstin ja sen, kuinka rasismi rakentuu historiallisten kerrostumien päälle. Perusteellisempi keskustelu rasismista olisi luonut tarpeellista taustaa kirjan luvuille ja sen esittelemälle tutkimukselle ja haastanut lukijaa itsereflektioon. Heimolan käyttämä terminologia on osin vanhentunutta, esimerkiksi hänen puhuessaan kolmannen maailman teologioista.

Läpi kirjan Heimolan ilmaisu on erinomaisen selkeää, tiivistä ja yleistajuista. Raamattu ja rasismi sopii siksi laajan lukijakunnan käyttöön. Kirjan ensimmäinen painos tuli nopeasti loppuunmyydyksi, mikä on hieno osoitus suuren yleisön kiinnostuksesta aiheesta käsittelevää teologista tietokirjaa kohtaan. Heimola itse näkee kirjansa keskustelunavauksena, joka toivottavasti sysää muitakin tarttumaan aiheeseen. Toivon samaa. Erityisen kipeästi tarvittaisiin tutkimusta rasismien ja kristinuskon suhteesta suomalaisessa kontekstissa.

Lotta Gammelín, TM
Tohtorikoulutettava
Centre for Theology and
Religious Studies
Lundin yliopisto

HEIKKI PESONEN, TUULA
SAKARANAHO JA SINI
PAUKKUNEN (TOIM.).

Uskonto ja
maailmanpolitiikka.
Helsinki: Gaudeamus 2019.
365 s.

Maailmanpolitiikan näyttämöllä uskonnoilla on aina ollut merkittävä rooli. Tämä näkyy muun muassa Yhdysvaltojen sisä- ja ulkopoliitikassa, Isisin nousussa tai Myanmarin buddhalaisnationalismissa. Sen vuoksi on yllättävää, että edellinen maailmanpolitiikka ja uskontoja käsittelevä teos on kahdenkymmenen vuoden takaa. Kahdessa vuosikymmenessä maailma on ehtinyt muuttua, samoin uskonnon ja politiikan asetelmat. Viime vuonna julkaistu teos *Uskonto ja maailmanpolitiikka* on osa ulkoministeriön rahoittamaa *Uskonnot maailmanpolitiikan näyttämöllä* -hanketta, joka toi yhteen ulkoministeriön ja yliopiston työntekijät.

Uskonto ja maailmanpolitiikka -teos tuo esimerkitapausten avulla esille, millä tavalla uskonto kytkeytyy globaalisti erilaisiin yhteiskunnallis-poliittisiin murrostilanteisiin. Kirjoittajina on iso liuta asiantuntijoita, joiden omat alat vaihtelevat uskontotieteestä politiikan tutkimukseen. Kirjan ovat toimittaneet Helsingin yliopiston uskontotieteen yliopistonlehtori Heikki Pesonen, professori Tuula Sakaranaho sekä lähetysneuvos Sini Paukkunen ulkoministeriön suunnittelu- ja tutkimusyksiköstä.

Kirja jakautuu kolmeen pääosioon. Ensimmäisessä osassa käsitellään maailmanpolitiikan kannalta keskeisiä kansainvälisiä toimijoita. Toisessa osassa paneudutaan Lähi-idän tilanteeseen ja

kolmannessa osassa tarkastellaan esimerkkitapauksia eri puolilta maailmaa.

Teoksen johdannossa Tuula Sakaranaho ja Heikki Pesonen avaavat kirjan tarkoitusta ja tuovat esille teoreettista keskustelua. Kirjoittajat painottavat, että uskonnon ja politiikan kietoutuminen on moniulotteinen prosessi. Yksinkertaistukset, kuten jako itään ja länteen tai islamilaiseen ja länsimaiseen sivilisaatioon, eivät palvele tämän monimutkaisen kokonaisuuden ymmärtämistä.

Teoksen ensimmäisen osan aloittaa Markku Ruotsila. Hänen tekstinsä on äärimmäisen mielenkiintoista luettavaa näin Yhdysvaltojen presidentinvaihtelien lähestyessä. Ruotsila auttaa lukijaa hahmottamaan, millä tavalla erityisesti herätyskristilliset liikkeet vaikuttavat Yhdysvaltojen politiikassa. Näiden kristillisten liikkeiden keskuudessa Yhdysvallat nähdään eräänlaisena Uutena Jerusalemina. Tämä puolestaan heijastuu heidän ulkopoliittisiin näkemyksiinsä. Ruotsilan mukaan myös ajatus Yhdysvalloista mallimaana muulle maailmalle nousee tästä käsityksestä.

Kaarina Aitamurto käsittelee Venäjän ortodoksisen kirkon suhdetta valtiovaltaan. Ortodoksinen kirkko on saanut enemmän tilaa Vladimir Putinin aikakaudella, ja siitä on tullut osa Venäjän nationalismikoneistoa. Teija Tiilikainen tarkastelee, millä tavalla eri EU:n jäsenmaiden kansalaisten luottamus unionin yhdentymistä kohtaan vaihtelee. Tiilikainen osoittaa yhtäläisyyksiä poliittisen kulttuurin ja uskonnon välillä. Mielenkiintoinen huomio on, että jakolinjat myötäilevät kristinuskon jakolinjoja. Unto Vesa puolestaan tarkastelee YK:n ja uskontojen

suhdetta. Ensimmäisen osion päättää Mikko Ketolan katsaus Pyhän istuimen, eli Vatikaanin, ja maailmanpolitiikan suhteeseen. Etenkään katolisilla valtioilla ei ole varaa jättää paavin kantaa huomioidmatta.

Vuonna 1996 ilmestyneessä teoksessa *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* Samuel P. Huntington hahmottelee maailman kahdeksan suuren kulttuuripiirin avulla. Huntingtonin mukaan tulevaisuuden konfliktit johtuvat näiden kulttuuripiirien yhteentörmäyksestä. Teoksessaan hän korostaa läntisen ja islamilaisen kulttuuripiirin vastakkainasettelua. *Uskonto ja maailmanpolitiikka* -teos pyrkii osoittamaan, kuinka köykäinen Huntingtonin argumentti on. Teoksen toinen osio "Lähi-itä uskonnollis-poliittisten vastakkainasettelujen polttopisteenä" osoittaa, kuinka heterogeeninen islamilainen maailma on. Osiossa kartoitetaan Lähi-idän tilannetta eri esimerkkien kautta.

Hannu Juusola on kirjoittanut kirjaan kaksi lukua. Näistä ensimmäisessä hän käsittelee sektarianismin nousua. Sektarianismi käsitteenä tarkoittaa yksilön tai yhteisön tapaa määritellä identiteettinsä ensisijaisesti uskontokuntaan kuulumisen pohjalta. Sektariaaninen identiteetti puolestaan tarkoittaa uskontokuntaan liittyvän identiteetin politisoitumista. Tämä puolestaan on Juusolan mukaan monen konfliktin taustalla. Juusolan toinen luku käsittelee Saudi-Arabiaa ja sen suhdetta wahhabilaisuuteen.

Joonas Maristo käsittelee omassa luvussaan terrorismistaan tunnettua Isistä. Isisin taustalla vaikuttaa salafismi, joka edustaa jyrkkää islamilaista tulkintaa. Vi-

hollisina toimivat kaikki ne tahot, jotka eivät edusta samaa Isisin ajamaa ideologiaa. Johanna Vuorelma puolestaan kääntää katseen kohti Turkia, jonka uskonnollisten ja maallisten tekijöiden suhde on monivivahteinen. Vuorelma tarkastelee uskonnon roolia Turkin yhteiskunnassa kolmella aikakaudella: Osmanien valtakunta, Turkin modernisaatio ja Oikeus- ja kehityspuolueen aikakausi.

Teoksen kolmannessa osiossa tarkastelun kohteeksi otetaan esimerkkejä niin Euroopasta, Afrikasta, Aasiasta kuin Etelä-Amerikastakin. Osion aloittaa Nora Repo-Saeedin ja Teuvo Laitilan katsaus Balkaniin, jossa katolilaisuus, ortodoksisuus ja islam ovat identiteettipolitiikan kautta suuressa roolissa. Yksi kirjan mielenkiintoisimmista luvuista on Risto Marjomaa luku Sudanista. Marjomaa antaa kattavan poliittis-historiallisen kuvauksen Sudanin tilanteesta ja sisällissotaan johtaneista tapauksista. Marjomaa tuo esille, millä tavalla rakenteelliset tekijät ovat usein konfliktien taustalla.

Identiteettipolitiikkaa sivuaa myös Tiina Airaksisen teksti Myanmarin burmalais-buddhalaisesta nationalismista. Valtio pyrkii rakentamaan burmalais-buddhalaista identiteettiä vähemmistöjen kustannuksella. Rohinga-muslimien vainot ovat esimerkki tästä. Kolmannen osion viimeinen luku käsittelee Latinalaista Amerikkaa, jossa katolisen kirkon valta on viime vuosikymmenten aikana vähentynyt. Elina Vuolan mukaan poliittinen kenttä on muuttunut, mihin on vaikuttanut muun muassa helluntailaisuuden räjähdysmäinen kasvu, mutta myös maallistuminen. Vuolan mukaan poliittiset valinnat eivät ole enää

samalla tavalla riippuvaisia uskon-
nosta.

Kirjan loppusanoista vastaa Sini Paukkunen. Hän jäsentää uskonnon ja maailmanpolitiikan suhdetta Ninian Smartin uskonnon ulottuvuuksien kautta. Smartin jaottelulla tarkastellaan tavanomaisesti uskontoja seitsemän ulottuvuuden avulla: 1) yhteisöllis-institutionaalinen, 2) eettinen, 3) opillinen, 4) käytännöllinen ja rituaalinen, 5) kokemuksellinen ja tunteellinen, 6) kertomuksellinen ja 7) materiaallinen ulottuvuus. Lukijalle jää kuitenkin hieman epäselväksi, miten jaottelu auttaa hahmottamaan uskonnon ja maailmanpolitiikan välistä suhdetta. Jaottelu tuntuukin osittain hieman päälle liimatulta. Paukkunen huomioi, että Smartin luokittelussa ei huomioida identiteettipolitiikkaa, jolla on uskonnon ja maailmanpolitiikan suhteen kannalta keskeinen rooli. Identiteettipolitiikan merkitystä olisi voinut tuoda enemmän esille.

Teos on laaja paketti uskonnon ja politiikan suhteesta, mutta tästä huolimatta lukijalle jää vaillinainen olo. On yllättävää, että teoksessa, jossa tarkastellaan uskontoa ja maailmanpolitiikkaa, jää mainitsematta yksi maailmanpolitiikan kannalta merkittävimmistä maista, Kiina. Johdannossa ja muutamalla yksittäisellä sivulla toki mainitaan sivulauseessa, että Kiinan harjoittama suurvaltapolitiikka heiluttaa muiden maiden sisä- ja ulkopolitiikkaa, mutta tämän enempää ei asiaa käsitellä. Kiina on enenevässä määrin kasvattanut jalansijaa eri kansainvälisillä foorumeilla. Tähän asetelmaan eittämättä vaikuttaa myös Kiinan harjoittama politiikka.

Kirjan pääpaino uskontojen suhteen on kristinuskossa ja islamissa. Lukuun ottamatta

Myanmarin buddhalaisuutta, muut uskontoperinteet näyttävät puuttuvan poliittiselta pelikentältä. Tämä toki osittain selittyy sillä, että kristinusko ja islam ovat tällä hetkellä maailman suurimpia uskontoja. Lukijana jäin kuitenkin kaipaamaan muun muassa lukua Intian hindunationalismista.

Näistä puutteista huolimatta teos on oiva tietopaketti, jollaiselle on ollut tilauksensa. Kaksikymmentä vuotta on liian pitkä väli uskonnon ja maailmanpolitiikan suhdetta käsittelevälle opukselle.

Saara Kuoppala, TM
Uskontotieteen
väitöskirjatutkija
Helsingin yliopisto

WENDY MAYER &
CHRIS L. DE WET (ED.)
Reconceiving Religious
Conflict: New Views from
the Formative Centuries
of Christianity. London:
Routledge, Taylor & Francis
Group 2018. 338 s.

Uskonnollisesti motivoitu väkivalta ja uskontoon tavalla tai toisella liittyvät konfliktit ovat ajankohdittainen teema, josta on viime aikoina ilmestynyt paljon eri alojen tutkimusta. Nyt arvioitavan kirjan ajatuksena on tarkastella myöhäisantiikin ajan konflikteja uusista näkökulmista. Kokoelman kahdesatoista artikkelissa kyseenalaistetaan vanhoja, laajalle levinneitä näkemyksiä, ja antiikin maailmaa ja sen ajan lähteitä – niin kirjallisia kuin materiaalisiaakin – tulkitaan toisin kuin ennen. Kirjoittajat haas-

tavat tutkijat tekemään entistä perusteellisempaa, oppiaineiden rajat ylittävää tutkimusta.

Monessa artikkelissa liitytään oman aikamme uskontoon liittyviin konflikteihin, joita käytetään heuristisina malleina, joiden avulla pyritään ymmärtämään antiikin lähteitä. Ajatuksena on, että modernit väkivaltaa ja konflikteja selittävät sosiologiset teoriat ja käytännön esimerkit (kuten Isis, joka tuhoaa Buddhan patsaita tai toisen maailmansodan aikana natsien kanssa yhteistyötä tehneet juutalaiset) voivat auttaa ymmärtämään myöhäisantiikin ajattelua ja tapahtumia, ja myös toisinpäin: kristinuskon varhaisvaiheiden tutkimus voi auttaa ymmärtämään myöhempää kehitystä. Kirjoittajat muistuttavat kuitenkin moneen kertaan myös tämän lähestymistavan riskeistä: konfliktien ja väkivallan syyt ja ilmenemistavat ovat monimutkainen kysymys, ja se pitää ottaa huomioon kahden eri aikakauden tapahtumia verrattaessa. Antiikin ihmiset esimerkiksi eivät erottaneet uskontoa muusta elämästä niin kuin valistuksen jälkeen on tehty, eivätkä he tunteet käsitteitä ”uskonnollinen konflikti”, ”suvaitsevaisuus” tai ”suvaitsemattomuus”.

Johdantoluvussa professori Wendy Mayer luettelee useita aiemmin tavallisia näkemyksiä, jotka nykytutkimus on hylännyt tai ainakin vahvasti modifioinut, ja haastaa ne. Itse hän on tehnyt paljon yhteistyötä neurotieteiden tutkijoiden kanssa, ja tuo sieltä teologian kentälle ajatuksen, että ihminen on ”embodied mind”, ruumiillistunut mieli. Biologia vaikuttaa ajatteluun, eikä ihmistä Mayerin mukaan voi valistuksen hengessä kaventaa pelkästään järjen hallitsemaksi olennoksi.